

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGINKSI YLIOPISTO
UNIVERSITY OF HELSINKI

Yhtyneet Medix
Laboratoriot

Syyhy – tunnistatko ongelman?

Sakari Jokiranta, dos., erik. lääk.

Haartman-instituutti, Helsingin yliopisto, ja
Yhtyneet Medix Laboratoriot Oy

Tartuntatautipäivät 2.11.2011

Luennon runko

- Syyhypunkki
- Syyhyin tarttuminen
- Taudin kulku
- Taudinkuvat ja oireet
- Syyhy Suomessa
- Hoito
- Päättäiohjeistus Suomessa
  - Kyselytutkimus
  - Uudet suositukset

S. Jokiranta

Syyhypunkki

- Sarcoptes scabiei*
- Monta alalajia, ihmisen oma alalaji
S. scabiei var. *humanus*, joka ei tartu eläimistä eikä eläimiin
- Hämähäkkieläin, neljä jalkaparia
- Varsin pieni, lähes silmällä näkymätön (0,2-0,5 mm)
- Eläimillä omia syyhypunkkeja, osa voi aiheuttaa lyhytaikaisesti kutinaa ihmiselle, vaikka eivät lisäännä ihmisessä

S. Jokiranta

Sarcoptes scabiei var. *canis* tai var. *vulpis* tartunta koiralla

- Kutsutaan kapiksi
- Punoittava, näppyläinen, urtikaria-tyyppinen ihottuma erityisesti korvalehtien reunoissa, kyynärpäissä sekä kintereen iholla
- Muutoksia voidaan tavata koko pään alueella sekä kauttaaltaan raajoissa ja vartalolla
- Korvalehtien reunoissa ja kyynärpäissä usein kuivan hilseilevän karstan peittämiä ihomuutoksia

S. Jokiranta

Eläinten syyhypunkit ihmisessä

- Jos koiralla tartunta, 10-50%:ssa tapauksista myös perheen ihmisillä iho-oireita
- Eläinten syyhypunkit EIVÄT samanlaista kliinistä ihomuutosta kuin *Sarcoptes scabiei* var. *hominis*
- Ihomuutokset ”lemmikkikontaktialueilla”
- Kutina, papulat, rupimuodostus
- Valtaosa itsestään rajoittuvia
- Poikkeustilanteissa voi lisääntyä ihmisen iholla (Norris 1969, Estes et al 1983)

Tiedot: Seppo Saari, ELTDK/AY S. Jokiranta

Syyhypunkin liikkuminen

- Liikkuminen hidasta: 2,5 cm/h iholla
- Ei lennä tai hypi
- Tuottaa ihon pinnan keratiinia pilkkovia entsyymejä, jotka mahdollistavat kaivautumisen pinnan alle
- Välttää kaivautumista edes epidermisen syvempään osaan (stratum granulosum, jossa immuunijärjestelmään kuuluvia Langerhansin soluja)

Chenides, N Engl J Med 2006;354:1218-27

S. Jokiranta

Syyhypunkin lisääntyminen

- Kaivautuessaan ihon pinnan alle naaraspunkki munii munia
- Munintavauhti noin 2-3 kpl/vrk
- Munista kuoriutuu toukkia 2-5 vrk kuluttua
  - Toukat samannäköisiä kuin aikuiset, mutta pienempiä
  - Käyvät läpi useita muodonmuutosvaiheita
  - Munasta aikuiseksi kehittyminen vie 9-15 vrk
- Naaraspunkki elää 1-2 kk, koiras kuolee yleensä nopeasti hedelmöityksen jälkeen

Currie & McCarthy, N Engl J Med 2010;362:717-25. S. Jokiranta

Currie & McCarthy, N Engl J Med 2010;362:717-25.

Syyhyn tarttuminen

- Tarttuminen lähes aina suorassa ihokontaktissa
- Kättely ei yleensä riitä, vaan tarvitaan pidempi ihokontakti
  - Tarttuu helposti sukupuoliyhteydessä
- Syyhypunkki selviää elossa ja tartuttamiskykyisenä ihmisen ulkopuolella huoneenlämmössä korkeintaan 36 h
- Harvoin/erittäin harvoin tarttuu epäsuorasti vaatteista/vuodevaatteista tai muuten välillisesti
  - Lähinnä yksinomaan karstasyyhyn yhteydessä, jossa punkkeja on kovin paljon

S. Jokiranta

Syyhyn oireet (1/2)

- Ensi-infektion yhteydessä oireeton 3-4 vko ajan
  - Syyhy voi tarttua jo oireettomassa vaiheessa
  - Suurimmalla osalla tartunnan saaneista naaraspunkkien määrä on pieni, keskimäärin vähän yli 10
- Keskeisin oire on kutina
  - Kutina kehittyy yliherkkyysoireiden seurauksena, lähinnä viivästyneen yliherkkyyden mekanismeilla (T-soluvälitteistä)
- Uusintainfektion yhteydessä oireet voivat alkaa 1-5 vrk:ssa

S. Jokiranta

Syyhyn oireet (2/2)

- Punkki voi sinänsä elää ihossa missä vain, mutta yleensä kuitenkin ns. tyypipaikoissa
- Osalla raapimisen seurauksena kehittyi ihorikkoja
  - Bakteritulehdus voi iskeä rikkoutuneeseen ihoon, tavallisimmin aiheuttajana *Streptococcus pyogenes* tai *Staphylococcus aureus*
  - Usein bakteritulehduksen klinisenä kuvana märkärupi
- Immuunipuutteisilla ja vanhuksilla punkkimäärä voi kasvaa rajusti ja ihosta tulee hyperkeratoottista
  - Kutsutaan karstasyyhyksi (aik. "norjalainen syyhy")

S. Jokiranta

Löydökset tavallisessa syyhyssä

- Tyypillisesti iholla punottavia pisteitä tai käytäviä, joiden päässä pieni vesikello
  - Punoittavien pisteiden kohdalla voi olla (tai olla ollut) toukka/nymfivaiheita tai koiraspunkkeja
  - Käytävistä löytyy lähinnä vain naaraspunkki ja munia

Currie & McCarthy, N Engl J Med 2010;362:717-25. S. Jokiranta

Löydökset pidempään jatkuneessa syyhyssä

- Ihorikkoja
- Nystyröitä
- Vesikelloja

Curtis & McCarthy, N Engl J Med 2010;362:717-25.

S. Jokiranta

Löydökset karstasyyhyssä

- Hyperkeratoottisia ihomuutoksia
  - Usein valkoista ihon paksuuntumista

Curtis & McCarthy, N Engl J Med 2010;362:717-25.

S. Jokiranta

Syyhyn tunnistaminen

- Punkkikäytävien havaitseminen
  - Kannattaa etsiä kutisevilta alueilta ja tyyppi-alueista
  - Tutkittaessa potilasta tulee käyttää kertakäyttökäsineitä
  - Käytävät helpoimpia havaita sormien väleistä ja ranteen taiteesta palmaripuoletta
  - Punkkeja on vain harvoin pään alueella (lähinnä vanhuksilla ja pienillä lapsilla)

Rostita & Salo, Duodecim 2000; 116: 289-96

S. Jokiranta

Syyhyn tunnistaminen

- Punkkikäytävien havaitseminen
  - Naisilla käytävien havaitseminen rintojen areola-alueella (nännipiha) on syhyille tyyppistä
  - Miehillä käytäviä havaitaan usein kivespusseseistä ja rakkuloita peniksestä
  - Punkkeja on vain harvoin pään alueella (lähinnä vanhuksilla ja pienillä lapsilla)

Choudhry, N Engl J Med 2006;354:1718-27

S. Jokiranta

Syyhyn tunnistaminen vanhuksilla ja pienillä lapsilla

- Vanhuksilla
  - Useammin hyperkeratoottisia muutoksia
  - Myös selkä ja päänahka tulee tutkia – jos päänahassa on kutinaa tai käytäviä, tulee pään aluekin hoitaa
- Pienillä lapsilla
  - Jalkapohjat ja pään alue kannattaa tarkistaa tyyppi-alueiden lisäksi
  - Lapsen hyväksikäyttö kannattaa ottaa mahdollisuutena huomioon

Choudhry, N Engl J Med 2006;354:1718-27

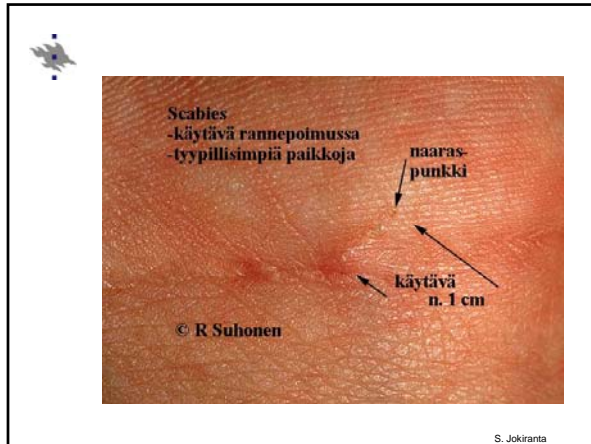
S. Jokiranta

Syyhyn spesifi diagnostiikka

- Naaraspunkki löytyy yleensä käytävän päästä, jossa on toisinaan ns. vesikello
- Punkki näkyy erittäin pienenä tummana pisteenä
- Punkin pyydystämiseksi tarvitaan kirkas valo, suurennuslasi helpottaa
- Punkki tarttuu neulan päähän ja sen voi siirtää objektilasille välitöntä mikroskoopia varten tai lähettää pienessä tiiviissä kirkaassa purkissa tai putkessa laboratorioon (esim. HUSLABin parasitologian yksikkö)

S. Jokiranta

S. Jokiranta

Syyhy Suomessa

- Oli sota-aikaan varsin yleinen, sittemmin harvinaistui
- Valtakunnallista tilastotietoa ei kerätä sosiaali- tai terveysviranomaisten toimesta
- Viimeaikaista epidemiologista tietoa syyhyn esiintyvyydestä ei ole saatavilla (joillain kaupungeilla omaa tilastointia)
- Työperäisistä syyhytapauksista TTL:lla tieto
- Syyhytutkimusten myyntitilastot eivät julkisia: kyseessä on joko yhden lääkkeen myyntitilasto, joka liikesalaisuus, tai erityislupavalmiste, jonka myyntiä ei ilmeisesti tilastoida
  - Fimealta tilastot Nix-emulsiovoiteen myynnistä saatiin myyntiluvan haltijan kirjallisella luvalla

Taulukko 3. Työperäiset syyhytartunnat ja syyhyt osuus kaikista työperäisistä sairauksista terveydenhuollon ammattiryhmissä 1994–96. Työperäisten sairauksien rekisteri, Työterveyslaitos.

Ammattiryhmä	Syyhy-tartun-toja	Syyhyn osuus, %
Lääkärit	2	2
Erikoissairaanhoitajat	4	5
Sairaanhoitajat	45	21
Mielisairaanhoitajat	5	36
Perushoitajat	108	47
Sairaala-apulaiset	24	20
Muut ¹	2	2

¹ Käsitteet: terveyden-, laboratorio-, röntgen- ja jalkapohkahoitajat

Lyytikäinen et al. SUOMENLÄÄKÄRILEHTI 2002, 18-19:2015.

S. Jokiranta

Syyhyn hoito

- Paikallishoito
  - Permetriini-voide (Nix®)
  - Muissa maissa myös muita hyönteismyrkyjä
    - crotamiton
    - Bentsyylibentsosaatti, Ruotsissa saatavilla Tenutex®
- Suun kautta otettava lääke
  - Ivermektiini (Stromectol®)
- Kumpikaan hoito ei tehoa kunnolla muniin
  - Hoito on syytä toistaa 7-15 vrk kuluttua

S. Jokiranta

Onko syyhytutkimuksella lääkeresistenssiä?

- Resistenssi voi sinänsä kehittyä
  - Tällä resistenssiä permetriinille useissa pohjoismaissa.
  - Syyhytutkimuksen osalta lääkeherkkyys saadaan alentumaan laboratoriossa
- Ei kunnan osoitusta herkyyden alenemisesta infektion aikaan
  - toistaiseksi ei lääkeresistenssiä, ongelmana lähinnä uusintainfektiot

S. Jokiranta

Syyhyepidemiat

- Diagnostiikka
  - Jos potilas/kontakti ei kutise, ei käytäviä huomaa juuri mitenkään (käytävän punoitus ja rakkulat liittyvä viivästyneeseen yliherkkyysreaktioon)
  - Punkkien etsiminen käytävän perältä (+ mikroskooppinen tarkastelu)
- Hoito
  - Koko lähipiirille
- Preventio
  - Altistuneiden hoito
  - Lakanoiden, pyyhkeiden ja vaatteiden pesu (60°C)
  - (Patjan tuuletus, kenkien laittaminen tiiviiseen pussiin 3 vrk:ksi)
  - Tartuntalähteen etsintä
  - Karstasyyhytapausten hoitaminen huolella

S. Jokiranta

SUOMEN LÄÄKÄRILEHTI 18-19/2002 VSK 57

Lyytikäinen et al.

Taulukko 5. Syyhyn hoitoperiaatteet laitosepidemiassa.

Päivä	Syyhydiagnoosi varmistunut ¹	Syyhyllä altistunut ²
1	Potilaat Permetriini ja ivermektiini Potilaan luona vierailleet omaiset hoidetaan syyhyllä altistuneen tapaan kerran (permetriini tai ivermektiini)	Potilaat Permetriini tai ivermektiini Potilaan luona vierailleet omaiset ohjataan tarvittaessa tutkittavaksi muualle
	Henkilökunta Permetriini tai ivermektiini Henkilökunnan perheenjäsenet hoidetaan syyhyllä altistuneen tapaan kerran (permetriini tai ivermektiini)	Henkilökunta Permetriini tai ivermektiini Henkilökunnan perheenjäsenet ohjataan tarvittaessa tutkittavaksi muualle
7	Hoito toistetaan	Ei hoitoa
14	Jälkitarkastus	Ei jälkitarkastusta
28	Jälkitarkastus	Jälkitarkastus

¹ Punkkikäytävä tai syyhyllä tyypillisiä iholeesioita ja punkki tunnistettu mikroskooppimallolla.
² Iholeesiot ovat epätyypillisiä tai niitä ei ole lainkaan, mutta henkilö on ollut ohikontaktissa varmistetun syyhytapausten tai saman voide- tai muiden väitteiden kanssa.

S. Jokiranta

Lyytikäinen et al. SUOMENLÄÄKÄRILEHTI 2002, 18-19-2015.
S. Jokiranta

Yhteenveto

- Syyhy leviää helposti
- Yleistymässä Suomessa ja Ruotsissa
- Aiheuttaa helposti paikallisia epidemioita
- Keskeistä on osata epäillä tautia
- Diagnostiikka paljolti kliinistä, mutta punkin voi yrittää osoittaa
- Hoidossa sekä kansallisia että kansainvälisiä suosituksia
- Tartunnanlähteen jäljitys tärkeää
- Jatkon haasteet:
  - Syyhyn ilmoitusvelvollisuus/tilastointi?
  - Miten syyhyn lisääntyminen saadaan kuriin?
  - Helpompi diagnostiikka (serologia?)

S. Jokiranta